

DOPAD VÝUKY PROGRAMU ZAČÍT SPOLU NA VYBRANÉ KOMPETENCE ŽÁKŮ: KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

THE IMPACT OF STEP BY STEP PROGRAM ON SELECTED PUPILS' COMPETENCES: A QUANTITATIVE ANALYSIS

Miroslav Bielik¹, Denisa Denglerová²

¹ Katedra psychologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

² Ústav pedagogických věd, Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín

Abstrakt

Príspevek predstavuje časť kvantitatívnych zjištění smíšeného výzkumu dopadů programu Začít spolu (ZaS). Na vzorku 28 tříd jsme v porovnání s běžnými třídami identifikovali mírné zlepšení socioemočních kompetencí, motivace, tvořivosti a metakognice. Zároveň jsme identifikovali velké rozdíly mezi jednotlivými třídami ZaS. Při bližším zaměření na konkrétní třídu je možné vidět střední až velké zlepšení ve většině měřených proměnných. Taková zjištění jsou v souladu s dalšími údaji o velikosti účinku pedagogických intervencí na různě velkých a různě reprezentativních souborech. V příspěvku diskutujeme problematiku (ne)funkčnosti rozšiřitelnosti (scalability) pedagogických intervencí v komplexní sociální realitě.

Klíčová slova: program Začít spolu; socioemoční kompetence; motivace; metakognitivní dovednosti

Abstract

This paper presents part of the quantitative findings of a mixed-methods research on the impact of the Step by Step (ZaS) program. In a sample of 28 classes, we identified modest improvements in socioemotional abilities, motivation, creativity and metacognition compared to mainstream classes. At the same time, we identified large differences between individual ZaS classes. When focusing more closely on a specific class, it is possible to see a moderate to large improvement in most of the measured variables. Such findings are consistent with other data on the effect sizes of pedagogical interventions on differently sized and representative samples. We discuss the issue of the scalability of pedagogical interventions in the context of complex social realities.

Keywords: Step by Step program; socioemotional abilities; motivation; metacognitive abilities

1 ÚVOD

Tento příspěvek je součástí symposia *Zhodnocení přínosu konstruktivistických metod výuky v programu Začít spolu*. Oficiální dokumenty MŠMT zdůrazňují, že cílem vzdělávání jsou různé kompetence potřebné pro občanský, profesní a osobní život. Takové vzdělání si však vyžaduje proměnu obsahů, způsobů i hodnocení výstupů (MŠMT, 2020). V našem příspěvku představujeme výzkum programu ZaS, který usiluje o rozvoj žáků v podobném duchu. Zároveň se jedná o nejrozšířenější alternativní výukový program v ČR, který je aplikován ve více než šedesáti základních školách.

2 TEORIE

V příspěvku prezentujeme část kvantitativních analýz našeho smíšeného výzkumu, která se zaměřovala na socioemoční kompetence, motivaci a tvořivost žáků. Inteligence je definována jako set schopností, které umožňují úspěšné fungování ve světě. Socioemoční kompetence jsou rozpoznanou součástí inteligence už i podle v současnosti převládající CHC teorie (Schneider & McGrew, 2018). Zároveň je tato oblast (spolu s dalšími měkkými dovednostmi) dlouhodobě výzkumně přehlížena, co je zřejmé i z nedostatku nástrojů k jejich měření. V této části symposia představíme náš pokus o operacionalizaci těchto fenoménů a o změření dopadů programu ZaS. Dále klademe důraz na zachycení metakognitivních schopností žáků. Metakognice je opakovaně popisována jako důležitý prediktor školního úspěchu (Portešová, 2020).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Uskutečnili jsme kvaziexperimentální porovnání žáků programu ZaS 4. a 5. tříd ($n = 517$) s kontrolní skupinou žáků běžných tříd. Pro zjišťování socioemočních kompetencí (v širším chápání) jsme použili subškálu rozpoznávání emocí nástroje IDS (Krejčířová et al., 2013), dotazník rysové emoční inteligence TEIQ_{ue}

(Kaliská et al., 2015), dotazník Naše třída (Lašek, 2001) a 3 subtesty dotazníku sebepojetí Pierrs-Harris (Obereignerů et al., 2015). Dále jsme zjišťovali kreativitu Urbanovým testem tvořivého myšlení (Urban et al., 2003) a motivaci dotazníkem vlastní tvorby, vycházejícího z teorie sebedeterminace (Ryan & Deci, 2017). Žákům byl také předložen test metakognitivních dovedností. U většiny nástrojů jsme použili jako kontrolní skupinu normy uvedené autory české verze nástrojů. U nástroje TEIQue a dotazníku motivace jsme nasbírali vlastní data v 30 běžných třídách 4. a 5. ročníků ($n = 562$).

4 VÝSLEDKY

Žáci programu ZaS v porovnání s normami nástroje vykazovali vyšší sebepojetí v oblasti intelektových a školních dovedností (malé velikosti účinku, Cohenovo $d = 0,199$) a nepodléhání úzkosti (malé velikosti účinku, $d = 0,458$). Dále vykazovali nižší soutěživost (malé velikosti účinku, $d = 0,331$), nižší vnímanou obtížnost učení (velké velikosti účinku, $d = 0,874$) a nižší soudržnost kolektivu (malé velikosti účinku, $d = 0,321$). V subtestu rozpoznávání emocí docílili průměrně percentilu 68, v testu kreativity žáci získali také mírně nadprůměrné hodnoty (percentil 60). Žáci uváděli také nižší míru introjektované motivace vůči dospělým – „abych udělal radost rodičům/učitelům“ (rozdíl je malé velikosti účinku, $d = 0,261$).

Významné rozdíly se ukázaly v testu metakognitivních schopností, žáci ze ZaS tříd vykazovali významně lepší výsledky v řešení matematických úloh s problémovým obsahem ($d = 0,783$), zároveň docílovali adekvátní predikci ($d = 0,647$) i zhodnocení vlastního výsledku ($d = 0,456$). V ostatních proměnných byly rozdíly menší než 0,2 SD, tedy je nepovažujeme za interpretačně významné.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Ve výzkumu pedagogických intervencí se konzistentně ukazuje, že velké rozdíly demonstrováné na malém vzorku bývá náročné replikovat na větších výzkumných souborech (Kraft, 2020). Naše data jsou podobná. Když se podíváme na konkrétní třídu, detekujeme výrazné zlepšení oproti normám. Tyto rozdíly se v analýze všech 28 tříd ZaS sniží a objeví se místo toho významné rozdíly mezi jednotlivými třídami. To otevírá otázku: *Co můžeme udělat pro to, aby byl*

potenciál ZaS využít i u dalších tříd? Odpověď nás vede ke komplexnímu popisu sociální reality, který zdůrazňuje také roli konkrétního učitele - jeho zkušenosti, základního VŠ i dalšího navazujícího vzdělání, přesvědčení o smysluplnosti vlastní práce, podporu a sdílení v rámci odborné komunity atd. Tyto souvislosti jsou zachycené prostřednictvím kvalitativní části předkládaného výzkumu a jsou podrobněji diskutovány v následující části Sympozia.

PODĚKOVÁNÍ

Výzkum byl uskutečněn v rámci projektu Zhodnocení přínosu konstruktivistických metod výuky v programu Začít spolu, který byl podpořen Nadací České spořitelny.

6 LITERATURA

- Kaliská, L., Nábělková, E., & Salbot, V. (2015). *Dotazníky črtovej emocionálnej inteligencie TEIQue- SF/TEIQue-CSF*. Belianum.
- Kraft, M. A. (2020). Interpreting effect sizes of education interventions. *Educational Researcher*, 49(4), 241–253. <https://doi.org/10.3102/0013189X20912798>
- Krejčířová, D., Urbánek, T., Širůček, J., & Jabůrek, M. (2013). *ids: Inteligenční a vývojová škála pro děti ve věku 5-10 let*. Hogrefe – Testcentrum.
- Lašek, J. (2001). *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Gaudeamus.
- MŠMT. (2020). *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. MŠMT.
- Obreignerů, R., Orel, M., Reiterová, E., Mantel, A., Malčík, M., Petružjová, T., Fac, O., & Friedlová, M. (2015). *Dotazník sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2* (1. české vydání). Hogrefe.
- Portešová, Š. (2020). Metakognitivní dovednosti, jejich konceptualizace a vývoj u populace nadaných dětí. *Svět Nadání*, 9(2), 13–26.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. The Guilford Press.
- Schneider, W. J., & McGrew, K. S. (2018). The Cattell-Horn-Carroll theory of cognitive abilities. In D. P. Flanagan & E. M. McDonough (Eds.), *Contemporary intellectual assessment: Theories, tests and issues* (4th ed., pp. 73–163). Guilford Press.

Urban, K. K., Jellen, H. G., & Kováč, T. (2003). *Urbanův figurální test tvořivého myšlení*. Psychodiagnostika.